

La creació d'Òmnium Baix Camp

Agnès Toda i Bonet

*Col·laboradora del GELCC (UAB)
agnes@agnes.cat*

1. Els inicis: les classes de català

Recordem que funden la societat civil denominada Òmnium Cultural cinc mecenes: Pau Riera i Sala, Joan Vallvé i Creus, Joan B. Cendrós, Lluís Carulla i Fèlix Millet. I que:

Òmnium té l'àmbit de l'ensenyament del català com a imprescindible a protegir i a subvencionar. A partir d'aquest objectiu capta un dels col·laboradors més eficients: Joan Triadú [...]. Amb la coordinació de Triadú, Òmnium va poder recollir i fer créixer la xarxa, ja incipient, de classes de català, que de forma dispersa havien començat els anys cinquanta.

[...] La Comissió Delegada d'Ensenyament s'havia format abans que ho fes Òmnium, i per això, a l'hora d'integrar-s'hi i tenir-hi seu, ho va fer de forma parcial, per tal de complementar els ajuts que rebia enara de Benèfica Minerva i d'altres particulars. L'endemà del naixement d'Òmnium Cultural, el 12 de juliol, la secció filològica de l'IEC estableix la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC), per tal de poder expedir títols «oficials». (Vallverdú, 2011: 30-31).

De fet, en relació amb les classes de català, Isidor Marí exposa que (2011: 15):

A vegades s'ha qualificat aquesta activitat d'Òmnium com a tasca de suplència –i és cert que va desplegar una xarxa admirable en substitució d'unes institucions educatives que no sols no promovien el català, sinó que li imposaven traves i impediments. Però Òmnium va anar molt més enllà de la suplència, ja que va posar les bases perquè amb la recuperació de l'autogovern es comptés amb uns equips humans i uns enfocaments pedagògics consistents, sense els quals l'escola catalana hauria resultat enormement difícil.

Joaquim Arenas ho rebla dient que (2011: 18): «Sense Òmnium el model de l'escola catalana, amb llengua i continguts i immersió lingüística, no hauria estat acollit i aplicat per la Generalitat.»

Semblantment a la situació nacional, Reus també entra a l'entitat a través dels cursos de català; de fet, la ciutat va ser capdavantera en molts sentits en les classes per correspondència que aleshores van prendre tanta volada (Amigó, 1994; Miralles, 2007; Toda, 2014). Així, per exemple, a partir del 1968 –tinguem en compte que l'entitat nacional havia estat clausurada del 2 de desembre del 1963 fins al 13 de setembre del 1967 (Vallverdú, 2011)–, els exàmens de català es podien fer a Reus mateix al local del Fòrum Joventut que era l'entitat sota la qual es desenvolupaven els cursos per correspondència a Reus. Prèviament:

Aleshores a Reus es feien classes–nivells elemental i superior–al Centre de Lectura [...] [curs 1959/1960], a l'Orfeó Reusenc, Club Natació Reus Ploms [...] [curs 1962/1963], Reus Deportiu [...] [1961-1962] i a l'Associació Excursionista de Reus [...] [cursos 1961-62 a 1963-1964]. A més Ramon Amigó féu sessions clandestines de llengua –amb la complicitat de mossèn Artur Boronat– a

l'Agrupació Excursionista Montsant, a les golfes de l'església de Sant Joan. Aquests cursos, documentats a través del *Butlletí* de l'entitat, es desenvoluparen en el bienni 1962-1963 i 1963-1964. Cal dir que l'organització d'aquestes classes coincidia amb cert relleu generacional a la Junta Directiva de l'entitat excursionista. (Ferré, 2013: 232)

A la revista de l'entitat: *Diàleg* –amb articles en català i en castellà–, que es va començar a publicar el juny del 1965, expliquen d'on en provenia el nom –l'article ve signat per V.J.D. que, cal suposar, devia tractar-se de Vicens Juan, tenint en compte que era un dels responsables de la direcció i la redacció de la revista–:

Fòrum viene del Latín y significa: Lugar público, donde se reunían las gentes para celebrar sus charlas.

Observando, paulatinamente, este significado, vemos que ha sido muy bien aplicada esta palabra para dar nombre a nuestro local, ya que a pesar de que no se haya conseguido mucho, acudimos a él, para exponer nuestras ideas entre nuestros compañeros, pues vemos que, como siempre, podemos entre nosotros exponer nuestros problemas. (*Diàleg*, núm. 1, p. 2)

En el número 2 de la revista, juliol del 1965, encara concreten, qui integra la Comissió Coordinadora de l'entitat: Roser Roca, Glòria Colomines, Montserrat Bastida, Josep M. Guerris, Antoni Margalef i Vicens Juan, i expliquen que:

El Fòrum és un lloc de reunió, d'acció i esplai, obert a tota la joventut.

Per tant, aquí, tot jove pot desenvolupar les seves activitats i participar en les dels altres.

Aquesta llibertat exigeix una doble responsabilitat: un lliurament total per aportar-hi tot el possible i una actitud de respecte i cooperació vers els altres i la seva actuació.

A més, el Fòrum és un lloc on també poden desenvolupar-hi les seves activitats les associacions ja existents com són la Joventut Obrera Catòlica, la Joventut Independent Catòlica, la Joventut Estudiantil Catòlica, etc.

El funcionament del Fòrum ha exigint la creació d'una COMISSIÓ COORDINADORA, la tasca de la qual és: recollir les activitats, distribuir-les, facilitar en lo possible la seva realització, i promouren d'altres

La comissió està formada per elements representatius de les diverses entitats i grups que d'una manera habitual actuen dins del Fòrum (*Diàleg*, núm. 2, p. 9-10)

És de destacar, per exemple, que el 18 de juliol, diumenge, s'hi dugués a terme una conferència a càrrec de Josep Tremoleda, director de *Cavall Fort*, sobre «la realització d'aquesta admirable publicació» (*Diàleg*, núm. 3, p. 7), ja que va ser, també, l'organitzador dels primers cursos de català per correspondència des de Barcelona. De fet, Ramon Amigó, un dels instigadors de l'ensenyament de la llengua catalana en aquells moments, va col·laborar en la recerca de subscriptors per a la revista infantil des del curs 1964-65 (Ferré, 2013: 236). Els vincles, per tant, com veurem, eren estrets.

Al número 7 de la revista, en l'article «Gesang of a perduto amour» (p. 5-6) de R.A.A. [Ramon Amigó Anglès, un dels responsables de l'ensenyament de català en aquells moments o poc més endavant] es parla de bilingüisme i curiosament s'hi diu coses com que «una publicació bilingüe resulta grotesca, de mal gust» (*Diàleg*, núm. 7, p. 5), perquè *Diàleg* entraria dins del

cànon definit. És el mateix Amigó qui escriu l'article «Analfabets?», aquí podem trobar el germen real de la necessitat d'aprendre la llengua pròpia perquè ell hi exposa que hi ha molta gent que no passa de 25 o 30 anys que es nega a utilitzar la seva pròpia llengua per escrit, encara que es tracti una nota de tipus privat, perquè «els avergonyeix» (*Diàleg*, núm. 9, p. 6) escriure-la malament; és possible, m'aventuro a suposar, que algunes de les persones que no van fer cas del seu article al número 7 i que van mantenir la llengua castellana en els seus escrits ho justificassin en aquest sentit. I, arribats en aquest punt, proclama:

Un poble sense escola autòctona no pot fer-se la il·lusió de saber la llengua autòctona. Diria més, encara, d'acord amb les tesis pedagògiques en voga: un poble sense escola autòctona, no pot fer-se la il·lusió de saber gran cosa en cap terreny d'ordre intel·lectual. Perquè, en general, hom només és capaç d'ordenar bé les idees i d'expressar-les amb agilitat i contundentment amb la llengua del bressol. Traduir és traïr (traduttore traditore – segons la famosa frase italiana).

Si som, doncs, un poble analfabet, no és pas per ineptitud o peresa, ans per comminació. (*Diàleg*, núm. 9, p. 3)

Es tracta de comentaris en certa mesura a l'estil dels que podien aparèixer a la secció setmanal amb la qual participaven, tant el mateix Ramon Amigó com Teresa Miquel, al setmanari *Reus*: «Parleu bé, escriu millor», entre el 30 de maig de 1964 i el 6 de novembre de 1965.

A l'interior del número 10 hi trobem una quartilla solta amb la convocatòria d'un primer concurs literari, en poesia i en prosa, tot i que no es diu res de la llengua a utilitzar per a presentar-s'hi, però sí altres qüestions com l'edat dels participants

(menors de 25 anys) i el jurat: Xavier Amorós, Bonaventura Vallespinosa, Maria dels Àngels Ollé i Ramon Oteo; es convocava dins de la VII Setmana de la Joventut de Reus. Xavier Amorós recorda què se'n va derivar: «Va venir la policia governativa, dos elements de la brigada politicosocial al local on treballava –era la botiga que es deia Les Amèriques– i em van obligar, amenaçant-me amb un escorcoll de l'enorme local ple de gent, a entregar-los els treballs que jo –amb altres persones– havia de qualificar.» (*Diàleg*, núm. extraordinari, s.p.) I és que, segons el mateix Amorós, «als governants no els agradava aquella joventut que, sense que fes soroll, es mostrava inconformista.» (*Diàleg*, núm. extraordinari, s.p.).

Darrere de les classes de català hi havia Mn. Andreu Tomàs Àvila, vicari de la prioral de Sant Pere de Reus, que és qui va fundar el Fòrum Joventut i qui –amb paraules d'Amorós– el «va dirigir sense autoritarismes» (*Diàleg*, núm. extraordinari, s.p.), era:

[...] un capellà catalanista, dels més addictes a les doctrines de Joan XXIII i al concili i tenia un gran predicament amb els nois que seguien encantats tot el que ell es proposava d'organitzar. (Amorós, 2004: 169-170)

En última instància, però, qui n'acabava de donar l'autorització era el prior, que també hi va donar el seu vistiplau, Rvnd. Antoni Perera, sembla que ho feia:

[...] amb una gran satisfacció perquè quan, el 1936, fugit de la persecució criminal dels contrarevolucionaris extremistes, es va refugiar a Barcelona, allí unes bones ànimes el van fer passar per professor de català, o alguna cosa semblant, i això li va salvar la pell. Al senyor prior li devia semblar que afavorint aquests cursos compensava d'alguna manera el favor que havia rebut dels amics

barcelonins. (*Diàleg*, núm. extraordinari).

Eren representants de l'Església, d'aquella part de l'Església que, malgrat les pautes del nacionalcatolicisme o, precisament perquè a través seu tenien cert marge, van empara aquelles activitats que, d'altra manera, eren perseguides pel règim; tot i que, això, no els evités tenir problemes. En aquest sentit, Josep Navàs explica que:

No es va fer esperar un escrit del Ministerio, dirigit a la parròquia de Sant Pere, informant de l'obertura d'un expedient per editar una revista sense permís i també organitzar un concurs literari, tot demanant se li fes arribar un exemplar de cada revista publicada. Algun prohom articulista de la «bona premsa», davant l'atreviment que presentava la temerària publicació, ho havia demandat. [...] La cosa va transcendir a la cúria i de segur que aquest fet va contribuir, mes tard, al «desterrament» de mossèn Tomàs a Masllorenç. (*Diàleg*, núm. extraordinari, s.p.)

Finalment, sembla ser, es van sol·licitar els permisos i subvencions per a les dues activitats, però només en van concedir per al concurs, de manera que van haver de deixar d'editar la revista –els impresos de sol·licitud que havien omplert, que els els havia facilitat el mateix Ministerio, no servien.

Amigó en fer balanç d'aquells anys explica que:

No van transcórrer gaires anys sense que comencéssim a interessar-nos per aprendre la nostra llengua, llavors proscria i castigada, cada cop que el règim podia. [...] tota aquesta activitat era clandestina. Teníem darrer l'assessorament docent de la Srta. Teresa Miquel i davant,

per impulsor, Josep Tremoleda, que ens estimulava. (*Diàleg*, núm. extraordinari, s.p.)

Van haver de buscar un nom per configurar-se com a entitat del Fòrum Joventut i van optar per «Secció d'Estudis del Fòrum Joventut», que es va inaugurar el 20 de novembre del 1964; prèvia neteja del local per part dels joves integrants del grup. Juntament amb Amigó hi havia Robert Miralles, i després altres professors s'hi van afegir. Els cursos es feien amb el material que facilitava Joan Triadú –Òmnium nacional–, tot i que després en van resultar les trameses que des de Reus mateix es van preparar.

En relació amb els exàmens, que també se'n feien a Reus, la prova arribava el dia abans i s'enviava a Barcelona l'endemà mateix perquè ells valoressin l'aptitud o no de la persona en qüestió. La seu del Fòrum Joventut els va servir d'aixopluc per allò que comentàvem de marge que podia oferir, si volia, l'Església; els exàmens s'hi van fer entre 1968 i 1973. La seu es trobava a la casa prioral del carrer de l'Abadia. En una ocasió, però, com que només hi havia un aspirant, l'examen es va fer a casa de Teresa Miquel directament.

Estant, doncs, tot aquest entramat de les classes de català ja obert i actiu es crea l'entitat a Reus, presidida per qui en va ser el mecenes –una altra semblança amb la seu central, el mecenatge–: Ferran Holthoefer, el 14 d'octubre del 1971 –per tant, 10 anys més tard que la d'àmbit nacional–, que es va fer càrrec «de la despesa d'una persona a hores a la secretaria [localitzada en un recambró del Centre de Lectura] i del lloguer d'una màquina d'escriure» (Amigó, 1994: 78), amb aquella infraestructura, però poc es podia fer. Caldrà esperar més endavant per tal que tingui seu pròpia. Per tal de fer el traspàs de cursos al Centre de Lectura, que ja havia patit força la dalla del règim, Pere Anguera recorda com van ser aquells inicis

(1977: 211): «El 1967 el consell directiu, a proposta de Xavier Amorós, demana al governador que, d'acord amb les lleis noves, autoritzi i empari l'ensenyament del català.»

A partir del 1975, que els examinands van passar a ser multitudinaris i, segurament com que la llengua ja no estava perseguida, els exàmens es feien al Centre de Lectura. Des del primer (l'octubre de 1968) fins al 17 de maig de 1975 –per tant, englobant els exàmens al Fòrum Joventut i al Centre de Lectura–, es van fer 21 exàmens. Hi havia tres convocatòries anuals. A partir, però, del primer trimestre del 1975 el funcionament va canviar perquè es va instal·lar al número 5 del carrer del Vilar i es podia fer càrrec de la despesa d'una persona a hores a la secretaria i del lloguer d'una màquina d'escriure, fet que va permetre prendre's les classes d'una manera més seriosa i eficaç. Sembla, segons indica Robert Miralles, que aquesta secretaria era la dona de Ramon Amigó i que, per conflictes interns d'Òmnium, el 1977, va tornar al Centre d'Estudis Fòrum Joventut. La iniciativa de les classes per correspondència, des de Reus, es va mantenir fins al novembre de 1980, en què hi va haver una única inscripció. La situació ja havia canviat, en relació amb la llengua (a Reus Òmnium Cultural mateix ja feia classes regulars de català, i els instructors durant alguns anys «van fer les classes amb els materials del Fòrum» (Amigó, 1994: 99).

Xavier Ferré, el biògraf de Ramon Amigó, divideix en tres apartats aquesta fase d'ensenyament de la llengua catalana a Reus que comença amb la creació de la Secció d'Estudis del Fòrum Joventut. La primera abastaria els anys en què encara no existia la delegació de Reus d'Òmnium, dels anys 1965-1971; la segona, amb la creació de la delegació reusenca i la presidència de Ferran Holthoefer; i la tercera, amb la presidència de l'entitat a càrrec de Jordi Escoda (fins al 1975, quan passa a ser president del Centre de Lectura) i, a partir de

llavors, Andreu Sotorra –que ho serà fins al 1984; dins del Fil per randa del gener-febrer del 1984 (núm. 27) que s'exposa, en un full solt, quan va gestar-se la seva renovació, la renovació del grup de treball en què ell constava com a president; s'hi indica, concretament, que «Cessen estatutàriament per haver acomplert el seu mandat: President: Andreu Sotorra i Agramunt / Secretària: Teresa Jové i Vernet / Vocal:

Misericòrdia Sans i Margalló»–, quan ja es compta amb seu pròpia, al primer pis del carrer del Vilar número 5 i l'interès pels cursos va experimentar «un auge considerable» (Amigó, 1994: 79).

És Jordi Escoda qui explica que la delegació de Reus es va començar a gestar «En unes reunions clandestines que fèiem a l'Orfeo Reusenc» (Sunyol Ocón, 2011a). Ell va ser president de l'entitat, però ho va deixar per entrar de president en una altra entitat reusenca: el Centre de Lectura de Reus; de fet, el van a buscar perquè després de postular-se dos candidats per a president del Centre de Lectura: Ramon Gomis i Ramon Oteo, que finalment es van fer enrere, i haver indicat l'actual president, Ramon Amigó (que n'havia estat president dos anys), que no volia repetir, després d'una «assemblea tumultuosa, es va trobar una solució de compromís: es va buscar un president aliè a l'ambient enrarit que s'havia creat. L'elegit va ser Jordi Escoda, un comerciant, aleshores president d'Òmnium Cultural i amb gran vocació política.» (Ballester, 2015: 196). Jordi Escoda, que serà president del Centre de Lectura des del 1975 fins al 1981, comenta que Josep Vidal Llecha volia fundar a Reus un centre pacifista (2007: 64):

Ens va comentar que tenia un pis al barri Gaudí [de Reus] on volia radicar el centre per a la pau. Però aleshores ells no residien a Reus, hi anaven de tant en tant, per la qual cosa en volia fer donació, en principi, a Òmnium Cultural;

però Anton Maria Pàmies i jo el vam convèncer que era millor deixar-lo al Centre de Lectura perquè es podia desenvolupar la seva idea des de Reus.

Posteriorment, Jordi Escoda va ser regidor i diputat al Congrés per Convergència i Unió.

És essent president de l'entitat Andreu Sotorra, qui substitueix Jordi Escoda, que es proposa fusionar els cursos presencials que oferia Òmnium amb els cursos per correspondència que encara funcionaven com a Fòrum Joventut, per evitar duplicitat de feina, però no s'accepta i les dues entitats es van separant (Ferré, 2013: 252-253). Diguéssim que Òmnium és hereva d'aquella entitat, però no arriba a fusionar-s'hi i, amb els anys, aquella primera entitat, acaba desapareixent precisament perquè l'hereva pren molta més volada:

En l'època en què va entrar l'Andreu Sotorra es va canviar la manera de treballar, es va sortir del treball presidencialista i es van nomenar grups de treball; tot i que no va agradar massa a la seu central, però es va anar fent. Les coses les fèiem pel nostre compte. Ells potser volien una fiscalitat molt rigorosa i nosaltres anàvem molt marcats pel grup de treball. Si alguna cosa teníem era «ganes i il·lusió». La nostra seu sempre va ser «una de les delegacions discrepants» amb la seu central; de fet, des de les seus, però, poc hi havia a dir. (*arRelats*, 2017).

A la nova seu, carrer del Vilar, el 75, es fan cursos de català, perquè hi ha una aula, tot i que també se'n mantenen alguns al Centre de Lectura i també se'n van fer a l'Institut Baix Camp.

Els professors eren d'arreu de la comarca i, fins i tot, algun de més enllà. Hi havia cursos als matins adreçats a adults: senyores i jubilats i classes a la tarda: a les 4, per a gent que al

matí treballava en bancs o a l'administració; i a les 8 del vespre, per a gent que treballava matí i tarda. Era gent que venia per militància, per interès personal. A partir del 1981, però, va canviar una mica la motivació dels alumnes, hi havia també gent que volia fer oposicions i necessitava el certificat de català de manera immediata. Com que ja es feien classes de llenguatge administratiu i comercial, ja comptaven amb cert material preparat del que necessitaven per a cobrir les necessitats d'aquests nous alumnes. A partir del 1984 els cursos van passar a la Direcció General de Política Lingüística, a la qual també es van vincular. Però va començar a reclamar-se una burocràcia que els va fer tenir certs problemes amb els pagaments. Des del 1981 s'hi feien les proves de la Junta Permanent, l'any 1984 van passar a les mans de la Generalitat i ells vam deixar d'encarregar-se'n.

Els cursos, tot i ser pròpiament de llengua catalana, també s'aprofitaven per introduir autors com Vicent Andrés Estellés, Salvador Espriu... El mestre Ventura Gili, de Riudoms, explica que «en aquelles classes no només ensenyaves la llengua, sinó altres aspectes com la història i la cultura de Catalunya. De vegades, acabaven derivant en debats interessantíssims!» (Sunyol Ocón, 2011a) –d'altra banda, la literatura catalana també es pretenia acostar a la població a través de l'Òmnibus, un camió descapotable que recorria el país i venia, més o menys, dues vegades a l'any al Baix Camp; el mateix Ventura Gili explica: «Recordo que s'ubicava a la plaça de l'Església i portava llibres en català, que en aquell moment era difícil d'adquirir-los i que estaven posats en diversos prestatges. Es podien consultar com si fos una llibreria i tenien uns descomptes força interessants» (Sunyol Ocón, 2011a)–; també, però, es van fer cursos de cultura catalana o cursos de reciclatge per a mestres. I és que els mestres estaven mancats del coneixement correcte de la seva llengua, havien fet la carrera en castellà i ara necessitaven un cop de mà. En aquest

sentit, una minoria d'escoles reusenques s'havien postulat com a escoles catalanes, n'hi havia 3, i comptaven amb un problema i és que l'any 75, que és quan es publica el primer decret sobre l'ensenyament de la llengua, s'hi manifesta que aquest aprenentatge, en el nostre cas, del català, només era voluntari. Això és el que, en concret, deia el Decret 1433/1975, de 3 de maig –encara, per tant, signat per Francisco Franco–, pel qual es regula la incorporació de les llengües natives als programes dels centres d'educació preescolar i general bàsica:

Artículo primero: Se autoriza a los Centros de Educación Preescolar i Educación General Básica, con carácter experimental, y a partir del curso mil novecientos setenta y cinco - setenta y seis, para incluir en sus programas de trabajo, como materia voluntaria para los alumnos, la enseñanza de las lenguas nativas españolas. (www.boe.es)

No servia de massa, però sí per legalitzar l'estat d'aquelles escoles que actuaven de manera clandestina fins aleshores.

Es va haver d'esperar a l'any 78 per a l'aparició del Reial Decret 2092/78, de 23 de juny –en aquest cas, signat pel Ministro de Educación y Ciencia, Iñigo Cavero Lataillade–, pel qual es regula la incorporació de la llengua catalana al sistema d'ensenyament de Catalunya (BOE 210/78, de 2 de setembre de 1978) que, en l'article segon establia:

Art. 2. En los centros docentes de educación preescolar, general básica y formación profesional de primer grado de Cataluña se incorporará, obligatoriamente, a los planes de estudio, la enseñanza de la lengua catalana considerándose en su aplicación la circunstancias personales de los alumnos. (www.boe.es)

Aquí ja hi havia la paraula «obligatoriamente», tot i que es va

posar en marxa molt lentament. Això, és clar, va fer incrementar el nombre d'estudiants. Malgrat tot, hi havia molts entrebancs, perquè no totes les escoles van reaccionar igual; algunes hi estaven d'acord –de fet, les que ja ho havien aplicat i ho complien escrupolosament–, però també hi havia les que es negaven a complir-ho, sigui com sigui faltaven mestres preparats... L'any 1981 a Reus hi havia molt poca implementació. Aquell any, a més, aquests cursos de reciclatge van passar a la universitat.

2. Més enllà de la llengua pròpiament dita

És clar que no tota l'activitat de l'Òmnium se centra en la promoció i defensa de la llengua catalana –tot i que aquesta activitat els prenia moltes hores i molts esforços–, altres activitats que també ho pretenen, però de manera indirecta, amb la voluntat de normalitzar la llengua en la vida quotidiana, són les que comentarem a continuació. Tinguem en compte que ja al revers dels dos últims números de *Fil per randa* del 1981 es desglossava que les activitats de l'entitat abastaven:

- . Fil per randa
- . Cursos de llengua i cultura catalanes
- . Seminaris de professors de català
- . Correcció, traducció i transcripció mecanogràfica
- . Exposició permanent de material «Escola Catalana»
- . Equip d'assessorament per l'Escola Catalana
- . Documentació i informació al servei del sector educatiu
- . Informació escoles d'estiu i cursets dels Països Catalans
- . Projectió d'audiovisuals i presentació de material
- . Venda de mapes i auques dels Països Catalans
- . Organització de xerrades i conferències
- . Calendari concursos literaris i escolars
- . Emissions radiofòniques
- . Actes i campanyes d'abast nacional

- . Activitats populars amb finalitats d'esplai, didàctiques i culturals
- . Col·laboració amb ajuntaments i entitats comarcals

Ens entretindrem a comentar algunes d'aquestes activitats i d'altres, pel relleu que van assolir, tenint en compte que, d'algunes ja n'hem parlat prèviament, perquè es tracta de cursos de català o aspectes que hi estan vinculats com l'exposició permanent que hi havia a l'entitat de material per aprendre català i altres –que s'intentava tenir molt al dia i la gent venia a veure-la–, els seminaris de professors de català –unes jornades pedagògiques de caràcter setmanal per a tots els professors de català i una de mensual de caràcter comarcal, que servia per parlar molt del sistema pedagògic i per compartir experiències–, el servei de correcció i assessorament lingüístics que s'oferia...

2.1. El concurs literari

El 1978 –coincidint amb el primer decret d'ensenyament que obligava a fer durant 3 hores a la setmana llengua catalana a l'escola– es va començar a convocar un concurs literari, que pretenia acabar de donar sentit a l'aprenentatge del català amb l'incentiu del concurs (i el premi), el Concurs Literari per a Joves «Baix Camp», adreçat a nens i joves d'entre 8 a 18 anys amb un premi per a cada edat (8, 9, 10... anys), tant en narrativa com en poesia que, comptava amb un fet diferencial, més enllà de ser en català –que era l'objectiu principal: promoure l'escriptura en llengua catalana– i d'adreçar-se als petits i joves, que era la publicació dels treballs premiats.

A partir de la segona edició i fins, com a mínim, el 1983 (segons *Fil per randa*, núm. 3 i següents), no sabem també si en les altres edicions, va comptar amb el patrocini de l'Ajuntament de Reus, en relació amb els premis, i de la Caixa de Pensions, en

relació amb l'edició del llibre de les peces guanyadores, perquè el premi dels guanyadors era aquest: la publicació de les seves obres, que era un gran fet diferencial perquè aleshores l'edició de premis literaris no era gens corrent i, de fet, va tenir una acceptació molt gran. El premi, doncs, en un primer moment s'adreçava a Reus i el Baix Camp, però després es va acabar obrint a arreu del territori.

Els premis s'atorgaven en dos gèneres: text lliure o narració curta i poesia o recull de poemes. Amb els anys aquell premi el van anar rebent escriptors locals com: Rosa Pagès o Arantzazu Fonts, però també d'altres de relleu nacional com: Rafael Vallbona, Alfred Bosch, Manel Vilajosana, Care Santos... Amb els canvis que s'han anat produint al llarg dels anys, aquests premis encara continuen atorgant-se.

El concurs es convocava el gener, i el mes de maig es duia a terme el veredictes i el repartiment de premis, que sempre era en una població diferent i comptava amb una gran festa (amb gegants i cercavila inclosos, a poder ser) a càrrec d'aquella població, que es feia seva la festivitat. A partir d'aquí, segurament, van néixer molts dels premis literaris municipals de la zona (*arRelats*, 2017).

A partir del 1984, el concurs es transforma en «Premis Literaris “Baix Camp” per a Joves» i conté dos premis d'abast comarcal: «Josep M. Prous i Vila» (poesia) i «Joaquim Santasusagna» (narració) atorgats a les següents categories: 8 i 9 anys, 10 i 11 anys, 12 i 13 anys, 14 i 15 anys, i 16, 17 i 18 anys; premis que consisteixen en lots de llibres –a més de l'edició de les obres premiades–, però també conté dos premis més adreçats a tots els escriptors, genèricament (per tant abastant més enllà de la comarca), que no sobrepassin els 25 anys i aquests són: «Gabriel Ferrater» (poesia) i «Antoni de Bofarull» (narració), que es doten –a part de l'edició– de 15.000 pessetes com a premi

en cada cas (*Fil per randa*, núm. 28). Es crea per a editar els llibres dels premis la «Col·lecció Escornalbou» –que, a vegades, també edita algun altre llibre.

2.2. *Fil per randa*

L'entitat va començar el setembre de 1978 un butlletí: *Fil per randa*, de caràcter bimensual, que va arribar fins al número 31, corresponent al setembre-octubre del 1984. Des dels inicis, va comptar amb un editorial: «Entretoc» que en el primer número precisament feia referència a les classes de català i a la legalitat de fer-les; i en el cos de la publicació es feia referència als guanyadors del I Concurs Literari i als cursos de llengua catalana per a adults organitzats per l'entitat. Aquesta serà la tònica dominant: llengua i activitats de l'entitat. L'«Entretoc» del número 2, per exemple, fa una crítica a la situació de la llengua catalana dins de l'Estatut. Tot i que al número 3, també es reivindiqui l'activitat que es fa des de les comarques o, en el número 4, es mostri l'esperança dipositada en la democràcia. D'altra banda, també recullen articles, sobretot publicats a *l'Avui*, al voltant de la llengua, però també de socis de l'entitat, que passen, fins i tot, per recollir dites o girs propis del Baix Camp. A més, es preocupen per la manera de referir-se a la «demarcació del Camp».

La publicació, però, sobretot s'utilitzava per anunciar els actes previstos i, com s'ha vist, ser crítics –i, per tant, fornir crítica– sobre fets d'actualitat. Així, per exemple, hi trobem el manifest «Per una universitat per a tothom» (*Fil per randa*, núm. 5,) a través del qual es queixen de l'anul·lació de l'horari de tarda de moltes assignatures universitàries, de manera que els que treballen no poden assistir a les classes. També fan referència a la urgència del reciclatge, al bilingüisme, a l'esperança dipositada en la democràcia, a la necessitat caduca del terme «escola catalana» perquè ha d'arribar el dia que l'escola de

Catalunya sigui catalana de per se –en la tertúlia sobre els orígens de l'entitat, es va exposar que aquest aspecte és «una cosa que s'ha aconseguit amb la immersió en català; en el cinema, però, no s'ha aconseguit» (*arRelats*, 2017).

La revista en els dos primers números constava de quatre quartilles escrits per les dues cares, però va acabar tenint-ne deu o poc més, segons els números, tot i que el penúltim número era un monogràfic que incloïa les conclusions del Simposi Juvenil «Baix Camp», al qual després farem referència, i disposa de seixanta pàgines. A partir del número 6, corresponent al setembre-octubre de 1979, es fa saber que la publicació ja arriba a 2.500 persones –en la tertúlia dels «arRelats» van explicar com ho feien arribar: «Ho ensobràvem, amb un mètode ara incorrecte. Agafàvem alumnes d'una escola i es passaven una tarda ensobrant. I els pares i nens contents; era la manera de veure com funcionava una entitat per dins.» (*arRelats*, 2017).

2.3. Una celebració puntual: la XXIX Nit de Santa Llúcia

La Nit de Santa Llúcia va començar l'any 1951 a càrrec de Josep M. Cruzet, el fundador en la clandestinitat de Llibreria Catalònia. «El nom de Santa Llúcia li ve de la data del 13 de desembre, en la qual s'havia adjudicat el Premi Crexells, instituït el 1928 per l'Ateneu Barcelonès en memòria de Joan Crexells, mort als 30 anys el dia de Santa Llúcia de 1926.» (*omnium.cat*) De mica en mica es va convertir en la festa de les lletres catalanes. L'any 1960 s'hi va afegir un nou premi, el premi Sant Jordi, instituït pel mateix grup de persones que fundarien el 1961 Òmnium Cultural que, des d'aleshores n'és l'organitzadora. En els primers deu anys la festa consistia en un sopar literari. A partir del 1971 va esdevenir itinerant –fins aleshores sempre s'havia celebrat a Barcelona– i va passar a dur-se a terme en algun lloc on es tingués seu, prèvia demanda

de la mateixa seu. El 1972 es va realitzar a Tarragona, el 1973 a Vic, el 1974 a Lleida... El 1979 el grup de treball de Reus va decidir demanar d'organitzar-se a la capital del Baix Camp i es va acceptar.

Així, doncs, el 15 de desembre del 1979 es va dur a terme la XXIX Nit de Santa Llúcia a Reus, concretament al Teatre Bartrina, l'assistència costava 250 ptes. i això donava dret a cafè i copa, però qui, a més, es volia quedar al sopar, previ, n'havia de pagar 1.500, de pessetes (*Fil per randa*, núm. 7). «Era el moment de la febre catalanista, amb la celebració de les primeres eleccions municipals de la democràcia», recorda Jordi Escoda (Sunyol Ocón, 2011a) i l'Ajuntament hi va donar suport. A part, també ho van fer: Amics de les Borges del Camp, Bravium Teatre, Centre de Lectura, Colla Sardanista Rosa de Reus, Escola Taller d'Art, Grup d'Estudis Comarcals «Miquel-Joan Gili», Orfeó Reusenc, Patronat per al Foment de la Sardana, Ràdio Popular de Reus, Ràdio Reus Ser i *Setmanari Reus (Fil per randa*, núm. 8). Cal adonar-se de la presència d'entitats reusenques, sobretot, però també d'entitats comarcals; per veure l'efervescència que generava tot el que organitzava l'entitat.

L'aspecte negatiu fou que l'acte es pretenia boicotejar per reivindicar la situació dels treballadors de Fontoil –una empresa de Reus que fabricava llaunes i envasos metàl·lics– que havia fet fallida amb la crisi econòmica d'aquell moment. Finalment, però, es va arribar a un acord amb els activistes –una cinquantena– en permetre a un dels representants sindicals entrar a l'acte a explicar el seu problema als mitjans –els altres es van quedar a l'altra banda de la porta on estaven concentrats. Així que, tot va poder anar com estava previst: actuació de l'Orfeó Reusenc i dels Esquirols. Amb la presència, això sí, dels bombers i la Creu Roja per si hi havia qualsevol problema.

D'altra banda, es va comptar amb les paraules de l'escriptor Xavier Amorós, que va dissertar a favor de la descentralització cultural, i les de Josep Vallverdú, en record de Josep M. Folch i Torres; així com les intervencions oficials de Joan Vallvé, per part d'Òmnium Cultural, i Jordi Maragall, en representació del Govern català. També hi va assistir Ventura Gassol, que havia tornat feia poc; a més, un dels membres del jurat era M. Aurèlia Capmany. La junta que va fer l'oficialitat de l'acte va ser la de l'Òmnium Cultural central, perquè la gent de Reus va haver de fer tots els papers de l'auca per aconseguir que tot anés bé i ni tan sols van poder sopar. L'acte el van presentar Dolors Juanpere i Salvador M. Forès. Van resultar premiats, entre d'altres: Josep Piera i Sebastià Serrano.

2.4. Altres activitats

Podem comprovar com amb l'adveniment de la «democràcia» es va intentar promocionar el català especialment en l'ensenyament i entre els joves, motiu pel qual a partir del 1982 es van convocar simposis juvenils, amb la voluntat que els joves discutissin sobre temes que interessaven la societat, es va fer durant 4 anys i els temes a tractar van ser, el 1982: medi ambient i lleure, el 1983: delinqüència juvenil i festes populars i tradicionals, el 1984: drogues i el 1985: què pensen els joves. Es feien grups barrejats de joves (d'entre 12 i 14 anys) de diferents escoles del Baix Camp; s'aplegaven, més o menys, entre 100-130 congressistes, d'entre 12 i 13 anys (nois i noies), que es congregaven a la Facultat de Medicina. Per plantejar el tema venia alguna persona de fora a plantejar el tema. Els noms dels grups d'escolars eren: triangle verd, quadrat vermell, cercle blau..., i comptaven amb 10 o 12 persones, monitoritzades per mestres i col·laboradors d'Òmnium. Les conclusions dels simposis dels anys 1982, 1983 i 1984 es van recollir en un monogràfic especial del *Fil per randa* editat al juliol i agost de 1984 (núm. 30). Amb aquesta activitat es van

superar les expectatives, potser un element a valorar és que els joves de fora de Reus es quedaven a dormir (a dinar i a sopar) a cases de joves reusencs; a més, al final de la jornada hi havia un espectacle amb diferents grups de música.

Altres activitats adreçades als joves van ser «Rialles» –un grup que Òmnium va impulsar el 1984 des de Terrassa–, que incloïen diferents espectacle infantils, en concret aquell mateix 1984, a Reus, va constar de:

- 20 d'octubre: Tortell Poltrona
- 17 de novembre: La flauta dels sis barrufets
- 15 de desembre: Marduix Titelles
- 12 de gener: Teatre de Vapor (La gallina dels ous d'or)
- 9 de febrer: Xip-Xap (Pantomima de pallasos)

Els actes es van fer en dissabte a 2/4 de 7 de la tarda al Teatre Bartrina (Fil per randa, núm. 31).

També hi havia un cicle de cinema que es va fer a partir de l'any 80 adreçat especialment a infants i joves. L'any 84 hi havia 23 escoles involucrades. Això es feia divendres a la tarda o dissabte al matí o a la tarda, les escoles anaven al Bartrina, al Braviu o al teatre de La Salle. S'hi projectaven pel·lícules que no es podien veure en el cinema comercial: *La Ciutat Cremada*, *Catalans universals*, *La flauta dels sis barrufets*, *Grand Prix la muntanya dels invents*, *Asterix el Gal*, *Janot i Elisenda*, *La guerra dels botons*, *La rebel·lió del rei Kun-fu-sun o Lucky Luck* i *la balada dels Dalton*. D'altra banda també es van fer projeccions audiovisuals sobre cultura catalana en general: *Escola Catalana*, *Història de la Llengua Catalana*, *Geografia de Catalunya...*

Segons el cicle de xerrades «arRelats», a començaments de l'any 80 els dilluns, dimecres i divendres cap a un quart de dues es disposava d'un espai de 5 minuts dins del programa Ona

Nova de Ràdio Popular. La gravació, feta de manera totalment artesanal, anava a càrrec d'un equip de mestres del grup d'Òmnium Baix Camp. Es quedava a casa d'un particular i es gravava allí amb un casset al mig. Com que el mètode era tan rudimentari, a vegades s'havia de repetir moltes vegades la gravació perquè quan no passava el camió de les escombraries, passava qualsevol altra cosa. Es preparava un tema de caràcter quotidià (el mercat, la medicina, l'escola...) i se'n parlava des de diferents aspectes: les dites, els dialectalismes, la fraseologia... Gravaven entres 2 i 3 hores perquè així ja gravaven, més o menys, tots els programes de la setmana de cop. Aleshores la ràdio era un mitjà que es tenia molt present i com que l'hora del programa era força bona perquè era l'hora de dinar, va tenir molt bona acollida i comptava amb molta audiència.

També es van organitzar recitals, com el del grup Al Tall l'any 1979; va ser el dia 27 de setembre a 2/4 d'11 de la nit; en aquest cas, es va organitzar conjuntament amb el grup sardanista Rosa de Reus. L'any 1981 hi va haver dos recitals de Lluís Llach al Teatre Fortuny els dies 10 i 11 de desembre a 1/4 d'11 de la nit; pocs dies abans (el 3 de desembre) hi havia hagut la detenció de Pere Anguera, Lluís Albert Font de Rubinat i Josep Mariné, uns reusencs que van agafar com a terroristes i se'ls van endur cap a Madrid. Reus va mostrar una gran solidaritat, tothom tenia clar que la seva detenció a part «d'arbitrària era injustificada» (Ballester, 2015: 198); Lluís Llach va reivindicar-ne la innocència. Es va muntar, a més, una llotja amb tres cadires buides simulant que estaven reservades per als detinguts. Amb tot plegat es pretenia que tothom sabés què havia passat i prengués consciència de la injustícia. El 1982 hi va haver un recital de Celdoni Fonoll (amb Joan Garrobé a la guitarra), en aquest cas, a la sala d'actes de la Facultat de Medicina, el dijous 7 d'octubre a les 8 del vespre. L'any 1983 es va fer un recital del Raimon el dia de Sant Jordi; altra vegada al Teatre Fortuny a 2/4 d'11 de la nit.

A més, es van dur a terme diferents conferències o cicles de conferències; per exemple, el 13 de desembre del 1982, Salvador Palomar va parlar sobre «Festes tradicionals i populars. De la tardor a Carnestoltes» en diferents sessions a les: 8, 9, 10, 16, 19 i 20, com a activitat complementària dels cursos de llengua i cultura catalanes; però també van venir gent de fora la ciutat com Joan Triadú que va parlar sobre «El *Diccionari* Fabra i la normalització del català», Enric Larreula: «Escola Catalana: una qüestió urgent», Aina Moll: «El català, cosa de tots» o Joaquim Carbó, Teresa Duran, Francesc Boada i M. Lluïsa Puig, representants de *Cavall Fort*, *Tretzevents i Rodamón*: «Literatura amb infants».

Es va participar en diferents campanyes ciutadanes d'abast nacional, com «El País a l'Escola», la dècada del 1980, una «tasca que es va fer en un local del carrer de l'Amargura, i que havia estat la seu de la secció femenina de la Falange Española» (Sunyol Ocón, 2011b), o el «Manifest per a la catalanització dels rètols de carrers i places de Reus» –anteriorment ja hem parlat d'un altre manifest: «Per una universitat per a tothom»–, del 1984, en què, com explica Anton Baiges, un membre de la junta de la delegació d'Òmnium reusenca, «es reclamà la plena normalització lingüística del nomenclàtor local i la recuperació dels noms tradicionals que havien estat substituïts per altres d'oficials i sense arrelament popular» (Sunyol Ocon, 2011b).

Es va col·laborar, a més, en actes comarcals com el Congrés de la Cultura Catalana al Baix Camp, que es va dur a terme el 17 d'octubre del 1976 a Cambrils i va comptar amb col·loquis, conferències, presentacions de diversos estudis i l'actuació de Quico Pi de la Serra. I també amb el centenari del naixement de Joan Puig i Ferrater el 1982 que es va commemorar a la Selva.

3. Conclusions

La seu d'Òmnium de Reus, neix, deu anys després de la nacional i en segueix els passos, tot i que involuntàriament; és a través de les classes de català i de mecenatge que s'entra en l'entitat. Els inicis comencen al Fòrum Joventut o, més concretament, com a Secció d'Estudis del Fòrum Joventut, que és quan gent de Reus comença a estar en contacte amb Òmnium Cultural de Barcelona per tal de fer possible les classes de català per correspondència; a partir d'aquí sorgirà la seu de Reus, que intentaran no només fer classes de català sinó normalitzar la presència de la llengua pròpia sobretot entre els joves –com a marca de futur i per ser els que havien estat educats durant el franquisme i, per tant, podien tenir uns coneixements de la llengua més exigus–, però, de fet, entre tota la ciutadania i en diferents àmbits.

La seva tasca fou una tasca de suplència, tal com indica Isidor Marí, com es pot veure pel fet que el règim va desterrar Mn. Tomàs Andreu –perquè el que es feia en l'entitat que ell presidia, no era del tot permisible, segons els seus cànons, tot i que comptés, és clar, amb l'aixopluc de l'Església– i, més endavant, ja mort el dictador i amb la recuperació del nostre govern, pel fet d'anar-li traient serveis que acaba assumint, entre d'altres, la Generalitat; però en temps difícils –o «temps estranys», fent referència a Xavier Amorós– en què la Generalitat no hi podia prendre partit, va ser la població civil, a través, entre d'altres entitats, d'Òmnium, que se'n va fer càrrec i que va haver d'arromangar-se en qüestions (la llengua, l'activisme cultural...) que tot i que no li venien grosses, tampoc tenien la preparació adient per fer-ho, en van haver d'anar aprenent sobre la marxa i, és clar, en relació amb el català, passant exàmens que no eren pas fàcils; però era la pròpia llengua i la pròpia identitat la que estaven en joc i, per tant, valia la pena fer l'esforç, com ho va demostrar tota la gent que

s'hi va involucrar. L'estudi no inclou els noms de totes les persones implicades per la seva extensió, recordem que les classes de català van tenir molt d'èxit i més demanda, encara, en la mesura que el català s'anava normalitzant, i que els professors –i els alumnes– eren no només de Reus sinó de tota la comarca i, fins i tot, de més enllà.

Bibliografia

- Amigó, Ramon (1994). *L'ensenyança de la llengua catalana, des de Reus, sota el franquisme*. Reus: Edicions del Centre de Lectura.
- Amorós, Xavier (2004). *Clarobscur en la llarga postguerra reusenca. Llibre tercer, 1961-1975 (Primera part)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- Anguera, Pere (1977). *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Barcelona: Edicions 62.
- Arenas, Joaquim (2011). Dins Òmnium Cultural. *Òmnium Cultural. Mig segle fent país*. Barcelona: Ara Llibres, p. 18.
- arRelats, cicle de xerrades 04 (2017). «Cap als 50 anys d'Òmnium Baix Camp, amb Teresa Jové i Ció Munté», 29 de gener:
<https://www.ivoox.com/arrelats-cicle-xerrades-04-cap-als-audios-mp3_rf_16960367_1.html> [Consultat: 15/7/2019]
<boe.es> [Consultat: 17/7/2019]
- Diàleg. *Portaveu de la joventut* (juny 1965-març 1966 i 2001), núm. 1-10 i núm. extraordinari. Multicopista de la Prioral de Sant Pere.
- Escoda, Jordi (2007). *Memòria històrica d'un reusenc*. La Transició. Valls: Cossetània Edicions.
- Ferré Trill, Xavier (2013). *Ramon Amigó i Anglès, pedagog del territori (1925-2011)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Fil per randa* (setembre 1978 – setembre-octubre 1984), núm. 1-31. Òmnium Cultural Baix Camp.
- Marí, Isidor (2011). Dins Òmnium Cultural. *Òmnium Cultural*.

Mig segle fent país. Barcelona: Ara Llibres, p. 14-15.

– Miralles Gutiérrez, Robert (2007). *Una vida dedicada a la cultura catalana*. Reus: Centre d'Amics de Reus.

<omnium.cat> [Consultat: 17/7/2019]

– Sunyol Ocón, Albert (2011a). «Òmnium Baix Camp, quaranta anys seguint el català “fil per randa”», 26 de setembre, *Reusdigital.cat*:

<<http://reusdigital.cat/noticies/mnium-baix-camp-quaranta-anys-seguint-el-catal-fil-randa>> [Consultat: 12/7/2019]

– – – – (2011b). «El català, els més petits als més grans», 28 de setembre, *Reusdigital.cat*:

<<http://reusdigital.cat/noticies/el-catal-dels-m-s-petits-als-m-s-grans>> [Consultat: 12/7/2019]

– Toda i Bonet, Agnès (2014): «L'ensenyament de la llengua catalana a Reus durant el franquisme», dins Martín Escribà, Àlex; Piquer Vidal, Adolf; Sánchez Miret, Fernando. *Actes del setzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Salamanca, 1-6 de juliol de 2012*, vol. I. Barcelona: *Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes - Universitat de Salamanca* – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 305-316.

– Vallverdú, Marta (2011). «Els primers anys d'Òmnium Cultural (1)», *L'Avenç*, desembre, núm. 374, 26-35.